

Handreiking Forensische Geneeskunde

Orgaan- en Weefseldonatie

Inhoudsopgave

1. Onderwerp	2
2. Doelstelling	2
3. Toepassingsgebied	2
4. Uitgangspunten	3
5. Donatie stap voor stap	3
6. Raadplegen donorregister en toestemming	4
7. Werkwijze orgaandonatie	5
7.1 Mogelijke vormen van orgaandonatie	5
7.2 Werkwijze bij orgaandonatie in het ziekenhuis in geval van niet natuurlijk overlijden	5
8. werkwijze bij weefseldonatie	7
8.1 Werkwijze bij weefseldonatie in geval van natuurlijk en niet natuurlijk overlijden buiten het ziekenhuis	7
8.2 Aandachtspunten omtrent de logistiek bij weefseldonatie	7
9. Verslaglegging	8
10. informatiebronnen	8
Bijlagen	
Bijlage 1: Instructie Officier van Justitie	10

Forensisch Medisch Genootschap
Nederlandse Vereniging voor Forensische Geneeskunde

Nederland

Opgesteld door de Vakgroep Forensische Geneeskunde en bekrachtigd door het FMG; januari 2021, geldig tot januari 2026. Eerder verschenen als richtlijn, 1^e versie 2008, herzien in 2011 en 2017. Deze handreiking is beschikbaar via www.ggd Kennisnet.nl zoeknummer ... en www.forgen.nl.

Handreiking Forensische Geneeskunde Orgaan- en Weefseldonatie

1. Onderwerp

- Deze handreiking beschrijft de procedure rond orgaan- en weefseldonatie en de rol van de forensisch arts daarbij.
- Voor alle artsen, inclusief forensisch artsen is er een taak, verankerd in de Wet op de Orgaandonatie, om in het geval van overlijden van een potentiële donor, bij de Nederlandse Transplantatie Stichting (NTS) het donorregister te raadplegen. Voor forensische artsen is er daarnaast een taak bij de waarheidsvinding ten aanzien van de oorzaak en de omstandigheden van het overlijden.
- Het streven is beide maatschappelijke belangen te dienen.
- In de Wet op de Orgaandonatie wordt gesproken over 'orgaandonatie', hiermee wordt bedoeld: orgaan- en weefseldonatie. Deze handreiking heeft betrekking op zowel orgaan- als weefseldonatie.
- Er is een aparte richtlijn voor orgaandonatie na euthanasie geschreven door de Nederlandse Transplantatiestichting. Hierin wordt ook de rol van de gemeentelijk lijkschouwer beschreven. (<https://www.transplantatiestichting.nl/medisch-professionals/donatie-na-euthanasie>)
- Veel informatie is te vinden op de website van de transplantatiestichting en in het daar te vinden modelprotocol postmortale orgaan- en weefseldonatie (<https://www.transplantatiestichting.nl/medisch-professionals/weefseldonatie-stap-voor-stap>).
- Ook bestaat er de mogelijkheid om via de website van de NTS criteriakaartjes met de belangrijkste informatie en brochures over donatie te bestellen te bestellen. Zie hiervoor <https://www.transplantatiestichting.nl/publicaties-en-naslag/bestel-en-download/voor-professionals>.

2. Doelstelling

- Handreiking voor het handelen door de forensisch arts (FA) bij orgaan- en weefseldonatie.
- Het vergroten van kennis over de te volgen procedure rondom orgaan- en weefseldonatie.

3. Toepassingsgebied

- De FA heeft verschillende rollen als het gaat om orgaan- of weefseldonatie:
 - Bij orgaandonatie is de behandelend arts degene die de dood vaststelt en verplicht een potentiële donor te melden. De FA heeft hierbij alleen een taak als het om een niet-natuurlijk overlijden gaat (onderzoek naar de toedracht van het overlijden, overleg met de Officier van Justitie (OvJ) en de behandelende sector).
 - Bij weefseldonatie kan de rol van de forensisch arts ook die van meldend arts zijn.

4. Uitgangspunten

- Ook wanneer de overledene een potentiële orgaan en/of weefseldonor is, dient de FA een systematisch onderzoek naar de toedracht van het overlijden te doen.
- De FA zet zich in om ook in geval van niet-natuurlijk overlijden, waarbij nader onderzoek gelast wordt, orgaan- en/of weefseldonatie mogelijk te maken indien dit de wens van de overledene of de nabestaanden is.

5. Donatie stap voor stap

In dit hoofdstuk wordt een korte samenvatting van de aanmeldprocedure voor donoren gegeven. In de overige hoofdstukken worden enkele van deze stappen verder toegelicht.

1. Controleer de criteria en de contra-indicaties voor donatie.

Er hoeft niet geraadpleegd te worden indien:

- Onbekende identiteit.
- Langer dan 24 uur overleden.
- Jonger dan 12 jaar.
- Overleden en 86 jaar of ouder (geen weefseldonatie mogelijk).

2. Raadpleeg altijd voorafgaand aan het donatiegesprek het Donorregister via de Nederlandse Transplantatie Stichting (NTS): via 071 - 579 57 95. Benodigde gegevens:

- Gegevens arts/aanmeldend functionaris: BIG-registratienummer, en telefoonnummer waarop u bereikbaar bent. Gegevens van de eigen huisarts van de overledene mits deze bekend zijn (voor de brief aan de huisarts).
- Gegevens patiënt: BSN, naam, voorletters, geboortedatum, geslacht, adres.

3. Voer het gesprek over donatie met de nabestaanden/ naasten.

Zie hiervoor ook het hoofdstuk over toestemming.

4. Meld de donor aan bij het Orgaancentrum van de NTS.

Via 071 - 579 57 95 (24 uur/dag).

5. Vul het donatieformulier in en zorg dat dit bij de donor aanwezig is.

Het donatieformulier is te vinden op: <https://www.transplantatiestichting.nl/medisch-professionals/weefseldonatie-stap-voor-stap>

6. Raadplegen Donorregister en Toestemming

- Bij elke donatieprocedure is toestemming nodig middels een registratie in het Donorregister, via de nabestaanden of een middels een schriftelijke wilsverklaring. Zie ook de interactieve beslisboom op www.donatiegesprek.nl. De registratie in het Donorregister kan worden nagegaan via het Orgaancentrum van de Nederlandse Transplantatie Stichting (NTS). Dit moet voor iedere potentiële donor gedaan worden, ook als er een andere, geldige wilsverklaring aanwezig is. Met ingang van de nieuwe donorwet op 01-07-2020 kunnen mensen met de volgende opties geregistreerd staan:
 - 1) Toestemming, met of zonder uitgesloten organen en/of weefsels.
 - 2) Geen toestemming.
 - 3) Een aangewezen persoon mag beslissen.
 - 4) Nabestaanden mogen beslissen.
 - 5) Geen bezwaar. Deze registratie kan vanaf 2021 worden aangetroffen in het Donorregister.
- Een registratie in het Donorregister met “Geen toestemming” kan niet verworpen worden door de nabestaanden. Je informeert de nabestaanden over deze registratie.
- Bij een registratie “Toestemming” of “Geen bezwaar” is er toestemming van de patiënt voor donatie. De nabestaanden moeten hierover worden geïnformeerd, er hoeft NIET opnieuw toestemming te worden gevraagd. Wel kunnen de nabestaanden aannemelijk maken dat de registratie volgens hen niet overeenstemt met de wens van de overledene zoals zij die kennen. Kunnen zij dit voldoende overtuigend uitleggen dan kan de registratie ongeldig worden en geldt de informatie van de nabestaanden. Het is aan de arts om te beslissen of hij kan vertrouwen dat de registratie overeenkomt met de wens van de patiënt. Als er geen nabestaanden zijn dan kunnen ‘naasten’ worden geïnformeerd. Naasten zijn mensen die een rol speelden in het leven van de overledene, b.v. een vriend of mantelzorger. Naasten zijn juridisch NIET bevoegd om aannemelijk te maken dat de registratie niet overeenstemt met de wens van de donor. Als er geen nabestaande EN geen naasten zijn dan kan donatie niet doorgaan.
- Bij de registratie “Nabestaanden beslissen” of “Specifiek persoon beslist” moet nog toestemming worden gevraagd aan de nabestaanden of specifiek persoon.
- Als er geen registratie wordt aangetroffen in het Donorregister mag toestemming worden gevraagd aan de nabestaanden. Ook indien een overledene nog onder de 18 jaar is en geen wilsverklaring heeft vastgelegd mag toestemming gevraagd worden aan de nabestaanden. Wie onder ‘nabestaanden’ vallen wordt hieronder toegelicht.
- Een schriftelijke wilsverklaring moet aan de volgende eisen voldoen om als geldig te worden gezien:
 - 1) Naam van de overledene.
 - 2) Handtekening overledene.
 - 3) Dagtekening.
 - 4) Een duidelijke geformuleerde wilsverklaring.
- Beslissingsbevoegde nabestaanden zijn: de echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel,

dan wel bij afwezigheid of onbereikbaarheid van deze de onmiddellijk bereikbare meerderjarige bloedverwanten tot en met de tweede graad, dan wel bij afwezigheid of onbereikbaarheid van dezen de onmiddellijk bereikbare meerderjarige aanverwanten tot en met de tweede graad. Bij twijfel over wie er gerechtigd is toestemming te geven kan ten alle tijden de NTS geraadpleegd worden via 071 - 579 57 95.

- Indien er meerdere wilsverklaringen aanwezig zijn (bijvoorbeeld een schriftelijke en een registratie in het Donorregister), is de meest recente geldig. Let op, bij de registratie "Toestemming" of "Geen bezwaar" en een eigen wilsverklaring tegen donatie geldt de eigen verklaring, ook al is dit niet de meest recente wilsbeschikking.
- Bij elke donatieprocedure na niet-natuurlijk overlijden is tevens toestemming van de OvJ vereist. De OvJ handelt hierbij conform een instructie: "Instructie orgaandonatie bij niet-natuurlijke dood" (zie bijlage 1).
- Donatie bij wilsonbekwamen: Met de komst van de nieuwe donorwet is donatie ook mogelijk bij wilsonbekwamen. Het gaat hierbij om wilsonbekwaam t.a.v. het onderwerp donatie en ten tijde van registratie in het Donorregister. In geval van een wilsonbekwame donor, doorloop de interactieve beslisboom op www.donatiegesprek.nl om na te gaan met wie het donatiegesprek gevoerd moet worden (nabestaanden of wettelijk vertegenwoordiger).

7. Werkwijze bij orgaandonatie

7.1 Mogelijke vormen van orgaandonatie

- Er zijn twee mogelijke procedures bij orgaandonatie: Donation after Brain Death (DBD) en Donation after Circulatory Death (DCD).
 - Donation after Brain Death: DBD-donatie wil zeggen dat een donor hersendood is met een intacte circulatie.
 - Donation after Circulatory Death: Bij DCD-donoren heeft de behandelend arts (in samenspraak met familie) op grond van een infauste (neurologische) prognose besloten de behandeling dan wel beademing te staken en te wachten op een circulatiearrest. In de vijf minuten volgend op het circulatiearrest mogen geen invasieve handelingen worden verricht. Deze zogeheten no-touch-periode wordt in acht genomen om mogelijke autoresuscitatie uit te sluiten en de dood vervolgens vast te kunnen stellen. Pas daarna beginnen de perfusie en de preservatie van organen. Voorwaarde hiervoor is dat de patiënt binnen twee uur na het staken van de behandeling/beademing overlijdt. Gebeurt dit niet dan is orgaandonatie niet meer mogelijk maar weefseldonatie nog wel.

7.2. Werkwijze bij orgaandonatie in het ziekenhuis in geval van niet natuurlijk overlijden

- De FA wordt door de behandelend arts betrokken bij DBD-donoren en DCD-donoren als de behandelend arts niet overtuigd is van een natuurlijk overlijden. De behandelend arts of de

orgaandonatiecoördinator (ODC) zal meestal zo snel mogelijk nadat bekend is dat er toestemming is voor donatie, contact opnemen met de forensisch arts ten einde toestemming te verkrijgen van de OvJ om de organen uit te nemen na het overlijden.

- De FA onderzoekt zo snel mogelijk de aard en oorzaak van het (verwachte) overlijden, in overleg of samen met de Politie. De FA helpt zo nodig bij het veiligstellen van eventuele sporen (samen met Politie) en legt zo nodig letsels vast. Op basis van de onderzoeken kan de forensisch arts de OvJ adviseren over de donatieprocedure in relatie tot de aard en oorzaak van het overlijden. De OvJ kan dan wel/niet toestaan dat (gedeeltelijke) donatie van organen plaatsvindt.

Bij DBD-donatie:

1. De hersendood wordt vastgesteld door de neuroloog en intensivist.
2. De behandelend arts/ODC belt de FA.
3. De FA belt de OvJ voor overleg.
4. Lijkschouw wordt in principe verricht op beademd stoffelijk overschot (met politie/VOA/FO). Belangrijk: bij lijkschouw vragen om het Hersendoodformulier (o.a. vanwege tijdstip hersendood is tijdstip overlijden). In sommige gevallen is het ook mogelijk om de lijkschouw na de donatieprocedure te doen, in overleg met politie/VOA/FO en de OvJ.
NB: Er kan iom de OvJ ook gekozen worden om voor de donatieprocedure, zo goed als mogelijk is, het letsel te beschrijven (bv in het geval dat er niet gedraaid mag worden). Na de donatieprocedure kan dan alsnog de gehele lijkschouw gedaan worden.
5. De OvJ geeft het lichaam vrij (waarna donatie kan plaatsvinden) of geeft toestemming voor (gedeeltelijke) donatie, waarna het lichaam voor verder onderzoek nog in beslag genomen blijft.

Bij DCD-donatie:

1. De behandelend arts/ODC belt FA.
2. De FA (soms ook de ODC) belt de OvJ voor overleg over donatiemogelijkheden versus veiligstellen van sporen/vastleggen van letsel.
3. De OvJ geeft wel/niet toestemming voor (gedeeltelijke) donatie.
4. *a)* Als er een infauste prognose is, maar wel een stabiele situatie kan er in overleg met de OvJ eerst een letselbeschrijving worden gedaan (evt. met politie/VOA/FO). Na overlijden van de patiënt en na toestemming van de OvJ kan dan de (gedeeltelijke) donatie plaatsvinden en daarna een lijkschouw. Bij DCD-donatie is lijkschouw alleen mogelijk na donatie omdat de donor na de 5 minuten 'no touch periode' direct doorgaat van de IC naar de OK voor de uitname van de organen.
b) Als er een infauste prognose is, maar geen stabiele situatie (patiënt dreigt te overlijden ondanks ondersteuning vitale lichaamsfuncties), dan is er overleg met de OvJ over wat voorrang heeft. Er kan bijvoorbeeld wel al toestemming worden gegeven door de OvJ om bv in situ preservatie (ISP) op te starten en/of (bepaalde) organen uit te nemen.

- In bijzondere gevallen kan de OvJ rechtstreeks of door tussenkomst van de FA overleggen met de pathologen van het NFI om de mogelijkheden van orgaandonatie te bespreken. Zodoende kunnen er bij een (verwacht) niet-natuurlijk overlijden, waaronder mogelijk misdrijven, soms toch bepaalde organen worden uitgenomen voor donatie. Indien de OvJ in een dergelijk geval toestemming geeft voor (gedeeltelijke) orgaandonatie, maar na de donatieprocedure het lichaam voor verder onderzoek in beslag neemt, kan het van belang zijn dat er spijtserum en urine wordt afgenomen (als dat niet eerder is gebeurd en bewaard) voordat de organen worden uitgenomen. Na het uithalen van de organen, wordt het lichaam overgedragen aan de politie.
- NB 1: Het tijdstip hersendood staat gelijk aan het tijdstip van overlijden. Dit tijdstip en de desbetreffende datum worden dan ook vermeld op de overlijdenspapieren.
- NB 2: Omwille van de tijdsdruk worden in regio's waar ISP wordt uitgevoerd afspraken gemaakt tussen de coördinator FG en OM m.b.t. wie de toestemming voor ISP kan geven na telefonische beoordeling of het lichaamsgebied waar de procedure plaatsvindt geen sporendrager is.

8. Werkwijze bij weefseldonatie

8.1. *Werkwijze bij weefseldonatie in geval van natuurlijk en niet natuurlijk overlijden buiten het ziekenhuis*

- Bij een (niet-)natuurlijk overlijden buiten het ziekenhuis is er niet altijd een behandelend arts die het overlijden vaststelt. In deze gevallen wordt de vaststelling van het overlijden en de schouw verricht door de FA. Het is dan zijn of haar taak om het donorregister te raadplegen (071 - 579 57 95) en een eventuele weefseldonatie procedure in gang te zetten. Denk aan weefseldonatie als het tijdstip van overlijden redelijk is vast te stellen en binnen de termijnen voor weefseldonatie valt (b.v. bij geobserveerde onwel wordingen of bij zelfmoord die snel ontdekt is).
- Bij een niet-natuurlijk overlijden moet het lichaam vrijgegeven worden, voordat weefseldonatie kan plaatsvinden. De donor kan wel vast worden aangemeld tenzij verwacht wordt dat het lichaam niet vrijgegeven wordt.
- Wanneer een strafrechtelijk onderzoek wordt gestart bepaalt de OVJ of weefseldonatie nog mogelijk is.
- Als er geen strafrechtelijk onderzoek plaatsvindt, wordt het lichaam meestal tijdig vrijgegeven en kan weefseldonatie plaatsvinden.
- Indien de OvJ toestemming geeft voor weefseldonatie, maar het wenselijk acht om na de donatieprocedure het lichaam voor verder onderzoek in beslag te nemen, wordt de overledene na de weefsel uitname overgedragen aan de politie.

8.2. *Aandachtspunten omtrent de logistiek bij weefseldonatie*

- Bij toestemming voor donatie en toestemming van de OVJ kan de FA de donor aanmelden bij het Orgaancentrum van de NTS (071 - 579 57 95).
- Het Orgaancentrum van de NTS vraagt naar een tijdstip van overlijden. Dit kan ook het tijdstip

zijn waarop de overledene voor het laatst levend gezien is of een teken van leven vertoond heeft (bijvoorbeeld door het versturen van een elektronisch bericht).

- Indien er toestemming is voor donatie en de procedure doorgang kan vinden moet de overledene bij voorkeur binnen 6 uur na overlijden gekoeld worden in een koelcel in een mortuarium of bij een uitvaartonderneming. Alleen koelen door middel van koelplaten is hierbij niet afdoende. Dit tijds-criterium wordt gehanteerd om de kwaliteit van weefsels te waarborgen. Wanneer de donor binnen zes uur gekoeld is hebben de uitnameteams tot 24 uur na overlijden de tijd om de weefsels uit te nemen.
- Indien een overledene niet binnen 6 uur gekoeld kan worden vallen een aantal weefsels af voor donatie. Voor de overige weefsels heeft het team dan tot 12 uur na overlijden om ze uit te nemen.
- In het aanmeldgesprek met het Orgaancentrum van de NTS worden de medische voorgeschiedenis, een aantal aspecten van de sociale voorgeschiedenis en de oorzaak van overlijden besproken zullen worden. De vragen die in dit gesprek gesteld worden zijn te vinden op <https://www.transplantatiestichting.nl/medisch-professionals/modelprotocol>. Mogelijk is het antwoord op een aantal vragen niet te geven omdat de overledene doorgaans niet bekend is bij de FA. De FA kan proberen informatie in te winnen bij nabestaanden of de huisarts.

9. Verslaglegging

- Het verdient de voorkeur om melding te maken van een eventuele donatieprocedure in de verslaglegging rondom de lijkschouw.
- Noteer in ieder geval tijdstip van hersendood/overlijden/laatst levend gezien, toestemming orgaan-/weefseldonatie, formele vrijgave.
- Bij succesvolle aanmelding weefseldonor wordt het donatieformulier of C-formulier ingevuld. Deze zijn te vinden op <https://www.transplantatiestichting.nl/medisch-professionals/weefseldonatie-stap-voor-stap>.

10. Informatiebronnen

- Website Nederlandse Transplantatiestichting; tabblad medisch professionals (<https://www.transplantatiestichting.nl>) o.a.:
 - Donatieformulier/C-formulier
 - Modelprotocol Postmortale Orgaan- en Weefseldonatie
 - Richtlijn Orgaandonatie na euthanasie
 - Kwaliteitsstandaard Donatie
- <https://www.transplantatiestichting.nl/publicaties-en-naslag/bestel-en-download/voor-professionals>
- www.donatiegesprek.nl
- Wet op de orgaandonatie
- Instructie orgaandonatie bij niet natuurlijke dood
Van: College van procureurs-generaal

Aan: Hoofden van de OM-onderdelen

Registratienummer: 2015I011

Datum inwerkingtreding: 01-12-20

Bijlagen

- Bijlage 1: Instructie orgaandonatie bij niet natuurlijke dood (OvJ)

Bijlage 1: Instructie officier van justitie

INSTRUCTIE ORGAANDONATIE BIJ NIET-NATUURLIJKE DOOD

Van	:	College van procureurs-generaal
Aan	:	Hoofden van de OM-onderdelen
Registratienummer	:	2015I011
Datum inwerkingtreding	:	01-12-2015
Vervallen	:	Aanwijzing orgaandonatie bij niet-natuurlijke dood (2010A009)
Relevante OM-beleidsregels	:	-
Wetsbepalingen	:	Wet op de orgaandonatie d.d. 24-05-1996, Stb. 370, volledig van kracht geworden vanaf 1 september 1998; artikel 76 van de Wet op de lijkbezorging (gewijzigd door de Wet op de orgaandonatie); Besluit van 16 juni 2006, houdende wijziging van het Besluit van 30 juni 1997, houdende vaststelling van het Hersendoodprotocol, Staatsblad 2006 nr. 294
Bijlage	:	<i>Stroomschema</i>

SAMENVATTING

In deze instructie wordt de procedure beschreven die het openbaar ministerie moet volgen in de situatie waarin na overlijden orgaandonatie of uitnemen van hersenen vanuit medisch oogpunt mogelijk is en sprake is van een niet-natuurlijke dood. De officier van justitie dient af te wege of toestemming gegeven kan worden voor de uitname van een of meer organen.

ACHTERGROND

De Wet op de orgaandonatie maakt het mogelijk dat, met vooraf verleende toestemming van de overledene of met toestemming van de nabestaanden na overlijden, een of meer organen na het overlijden worden uitgenomen ten behoeve van transplantatie in of aan het lichaam van een ontvangende patiënt. Artikel 1 onder b Wet op de orgaandonatie. orgaan: bestanddeel van het menselijk lichaam, met uitzondering van bloed en geslachtscellen. Uit de Memorie van Toelichting¹ blijkt "dat deze definitie afwijkt van hetgeen in het normale spraakgebruik met het woord 'orgaan' wordt aangeduid. De hier gegeven omschrijving is ruimer; zij omvat niet alleen hele organen (hart, nier en dergelijk) maar ook delen van organen (bijvoorbeeld hartkleppen en cornea's), weefsels (bijvoorbeeld pancreas-eilandjes) en cellen (bijvoorbeeld beenmerg)."

Artikel 76 tweede lid van de Wet op de lijkbezorging bepaalt dat wanneer er tekenen of aanduidingen zijn van een niet-natuurlijke dood of wanneer in verband met andere omstandigheden een niet -natuurlijke dood niet uitgesloten kan worden, verwijdering van organen uit een lijk voor orgaandonatie als bedoeld in de Wet op de orgaandonatie *niet plaats kan vinden, of indien reeds aangevangen niet mag worden voortgezet, anders dan*

met toestemming van de officier van justitie. Met het verplichten van de toestemming van de officier wordt voorkomen dat door lijkopening of het verwijderen van organen sporen van strafbare feiten die tot het overlijden hebben geleid worden uitgewist.

Het is een feit van algemene bekendheid dat er meer personen zijn die een donororgaan nodig hebben dan dat er beschikbare donoren zijn. Iedere donor en elk orgaan telt derhalve en kan een leven redden. Het uitnemen van vitale organen is alleen zinvol als dat binnen korte tijd na het overlijden plaatsheeft.

Daarnaast kan de overledene bij leven een hersencodiciil hebben ondertekend, en daarmee toestemming geven voor het na overlijden verwijderen van hersenen voor met name medisch-wetenschappelijk onderzoek met de hersenen. Een dergelijke wilsbeschikking is weliswaar niet gebaseerd op de Wet op de orgaandonatie, maar is welrechtsgeldig. Indien dit niet leidt tot problemen voor de andere procedures, dient dus in principe ook aan zo'n wilsbeschikking gevolg te worden gegeven, waarbij net als bij orgaandonatie de tijd tussen het overlijden en het uitnemen zo beperkt mogelijk dient te blijven.

OPSPORING

1. Bevoegdheid

Net als bij de afgifte van het verlot tot begraven of crematie is de officier van justitie van de plaats van overlijden bevoegd.

2. Procedurebeschrijving

Als sprake is van een natuurlijke dood heeft de officier van justitie geen taak bij orgaandonatie.

Wanneer bij de behandelend arts en/of de gemeentelijk lijkschouwer de overtuiging ontbreekt dat iemand een natuurlijke dood is gestorven, spreekt men van een *niet-natuurlijke dood*. In dat geval speelt de officier een rol bij orgaandonatie, omdat de mogelijkheid bestaat dat het overlijden veroorzaakt is door een strafbaar feit en orgaandonatie de vergaring van bewijs in de weg kan staan of bemoeilijken.² Het is een wettelijk geregelde taak, zie artikel 76 Wet op de lijkbezorging, van de officier van justitie om bij een niet-natuurlijke dood al dan niet toestemming te geven voor orgaandonatie.

Gelet op het feit dat het verwijderen van organen voor transplantatie om medische redenen binnen zeer korte tijd na het overlijden van de patiënt moet plaatsvinden, zit er tijdsdruk op de beslissing die de officier omtrent de orgaandonatie moet nemen.

3. Orgaandonatie bij een niet-natuurlijk overlijden

Bij een combinatie van een vraag tot orgaandonatie en een niet-natuurlijke dood kunnen zich de volgende vier situaties voordoen:

1. Er is een niet-natuurlijke dood maar er is *geen* vermoeden van een strafbaar feit, bijvoorbeeld een eenzijdig verkeersongeval.
2. Er is een niet-natuurlijke dood en een vermoeden van een strafbaar feit, maar er hoeft *geen gerechtelijke sectie* verricht te worden.

3. Er is een niet-natuurlijke dood en een vermoeden van een strafbaar feit en een gerechtelijke *sectie is noodzakelijk* ten behoeve van bewijsvergaring.
4. Er is sprake van euthanasie waarbij de (wilsbekwame) patiënt de wens heeft om na euthanasie één of meerdere orga(n)en te doneren.

Situaties 1 en 2

In de eerste twee omschreven situaties zal er door het OM geen gerechtelijke sectie gelast worden en zal het openbaar ministerie geen bezwaar hebben tegen de orgaandonatie. In deze situaties kan de officier dus toestemming verlenen voor de orgaandonatie. Deze toestemming wordt in principe gegeven zonder overleg met het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) en nadat het lichaam geschouwd is door de gemeentelijk lijkschouwer.

Situatie 3

In de situatie beschreven onder 3 (niet-natuurlijke dood + een gerechtelijke sectie) is een zorgvuldige afstemming en waar mogelijk behartiging van de belangen van zowel het openbaar ministerie als de belangen van een potentiële donor en de potentiële ontvangers (de patiënten op de wachtlijst voor transplantatie) noodzakelijk. De taak van de officier is het veilig stellen van zoveel mogelijk bewijsmateriaal. Om tevens in zoveel mogelijk gevallen orgaandonatie mogelijk te maken is, op basis van informatie van de gemeentelijk lijkschouwer c.q. de behandelend arts, overleg met de patholoog van het NFI noodzakelijk (zie hierna: 4. Contact met het NFI) . Dit overleg dient ertoe na te gaan of de mogelijkheid bestaat om een of meer organen voor transplantatiedoeleinden uit te nemen op zodanige wijze dat sporen die bij sectie eventueel kunnen worden aangetroffen niet worden uitgewist.

Situatie 4

Regelmatig krijgen artsen het verzoek van patiënten of zij na een nog uit te voeren euthanasie alsnog organen kunnen doneren. Het gaat daarbij onder andere om patiënten met een neurodegeneratieve aandoening zoals MS of ALS, of mensen met een psychische aandoening. De donatieprocedure na euthanasie betreft de zgn. *Donation after Circulatory death* procedure en wordt conform een landelijk protocol uitgevoerd. Er bestaat de mogelijkheid om longen, lever, nieren en pancreas te doneren. De Nederlandse euthanasiewet (WTL) en de Wet op Orgaandonatie (WOD) staan het doneren van organen en weefsels na euthanasie niet in de weg.

De transplantatiecoördinator neemt contact op met de gemeentelijk lijkschouwer en deze communiceert vervolgens met de officier van justitie (indien mogelijk de medisch officier).

Indien de gemeentelijk lijkschouwer aanwezig kan zijn vóór de euthanasieprocedure kan de lijkschouw meteen na het overlijden plaatsvinden, de gemeentelijk lijkschouwer kan dan bellen met de officier van justitie die vervolgens het lichaam kan vrijgeven en toestemming kan geven voor de orgaandonatie.

Indien de gemeentelijk lijkschouwer niet tijdig in het ziekenhuis aanwezig kan zijn kan de officier van justitie ook voorafgaande aan de orgaantransplantatie een machtiging afgeven waaruit blijkt dat er toestemming verleend wordt voor de orgaantransplantatie. De

lijkschouw zal dan na de orgaantransplantatie plaatsvinden waarbij het lichaam wordt vrijgegeven.

Indien twijfel zou bestaan over de werkwijze, kan te allen tijde contact opgenomen worden met het expertisecentrum medische zaken.

4. Contact met het NFI

Bereikbaarheid NFI (dienstdoende patholoog)	
Tijdens kantooruren en Buiten kantooruren: algemeen piketnummer	070-8886656

Desgewenst kan de patholoog contact opnemen met de transplantatiecoördinator, of (tevens) de Nederlandse Hersenbank.³

De aanwezigheid van de patholoog bij de uitname van de organen behoort ook tot de mogelijkheden⁴. Het overleg met de patholoog van het NFI kan ertoe leiden dat de patholoog de officier adviseert om *slechts toestemming te geven tot de uitname van bepaalde organen*.

Wanneer het overleg niet tot overeenstemming leidt, beslist de officier van justitie. De officier van justitie draagt er zorg voor dat zijn beslissing zo spoedig mogelijk wordt medegedeeld aan de transplantatiecoördinator dan wel (tevens) de Nederlandse Hersenbank.

4.1 Uitkomsten van het overleg met het NFI

1. Een orgaandonatie zou de gerechtelijke sectie **in dit geval** teveel beperken of onmogelijk maken.
Gevolg: de officier geeft in dat geval geen toestemming voor de orgaandonatie en stelt de transplantatiecoördinator (eventueel door tussenkomst van de gemeentelijk lijkschouwer of de politie) daarvan zo spoedig mogelijk op de hoogte.
2. De patholoog adviseert de officier om alleen toestemming te geven voor de orgaantransplantatie van een bepaald orgaan of bepaalde organen (bijvoorbeeld wel toestemming voor transplantatie van de nier maar niet van het hart).
Gevolg: de officier geeft een beperkte toestemming voor de orgaandonatie en noemt daarbij het orgaan of de organen waarvoor de toestemming verleend wordt en stelt de transplantatiecoördinator (eventueel door tussenkomst van de gemeentelijk lijkschouwer of de politie) daarvan zo spoedig mogelijk op de hoogte. Aan de transplantatiecoördinator wordt ook medegedeeld dat na de orgaandonatie een gerechtelijke sectie zal plaatsvinden.
3. Er zijn geen beperkingen voor de bruikbare organen voor de transplantatie gelet op de gerechtelijke sectie.
Gevolg: de officier geeft toestemming voor de orgaandonatie en stelt de transplantatiecoördinator (eventueel door tussenkomst van de gemeentelijk lijkschouwer of de politie) daarvan zo spoedig mogelijk op de hoogte. Aan de

transplantatiecoördinator wordt ook medegedeeld dat na de orgaandonatie een gerechtelijke sectie zal plaatsvinden.

4.2 Spijtserum⁵

Vóór het starten van voorbereidende handelingen⁶ of de uitname van organen dient de transplantatiecoördinator (of degene die voor de Nederlandse Hersenbank de hersenen uitneemt) spijtserum en urine af te (laten) nemen. Dit is voor het NFI van groot belang.

4.3 De verklaring B⁷

In geval van een sectie, waarbij de officier van justitie met inachtneming van het voorgaande beslist dat tot uitneming van een of meer organen ten behoeve van orgaandonatie mag worden overgegaan, maakt de arts die het betreffende orgaan verwijdert, een verklaring model B op. De verklaring model B wordt tezamen met het stoffelijk overschot overgedragen aan de patholoog die de sectie verricht en wordt aan het sectierapport toegevoegd.

5. Informeren naasten van de overledene

Als de officier toestemming verleent voor orgaandonatie in een situatie waar ook een opdracht voor een sectie gegeven wordt, zal gelet op de medische beperkingen uiteraard eerst de orgaandonatie plaatsvinden. Om onduidelijkheid te voorkomen dienen de naasten van de overledene volledig en tijdig op de hoogte gesteld te worden van het feit dat na de orgaandonatie nog een gerechtelijke sectie zal plaatsvinden. De officier draagt zorg voor het informeren van de direct betrokkenen over de sectie. Hij geeft de politie de opdracht en verzoekt de transplantatiecoördinator de naasten van de overledene hierover te informeren. Ook vraagt hij om een terugkoppeling dat dit is gebeurd.

6. Shaken baby

Wanneer men vermoedt dat het gaat om een zogenaamde 'shaken-baby'-zaak weigert de officier van justitie de toestemming voor orgaandonatie. Deze zaken zijn bewijstechnisch bijzonder lastig en daarom dient de patholoog een volledige sectie uit te kunnen voeren. Behoudens zeer bijzondere omstandigheden (die blijken uit het overleg met het NFI) is orgaandonatie in deze gevallen uitgesloten.

7. Stroomschema

Van de te volgen procedure door de officier van justitie is een stroomschema gemaakt dat behoort bij de tekst van de instructie.

8. Informeren politie

Het is belangrijk de politie op de hoogte te stellen van de te volgen procedure. Omdat snelheid geboden is, dienen politieambtenaren (denk aan diegenen die een sectie plegen te regelen) te beschikken over de van belang zijnde adressen en eventueel andere gegevens.

OVERGANGSRECHT

De beleidsregels in deze instructie hebben gelding vanaf de datum van inwerkingtreding.

OPMERKINGEN

¹ Memorie van toelichting bij de Wet op de orgaandonatie, Tweede Kamer 1991-92, 22358 nr.3 blz. 36.

² In de verdere tekst van deze instructie wordt enkel de situatie beschreven uitgaande van een niet-natuurlijk overlijden.

³ De transplantatiecoördinator is bereikbaar via de Nederlandse Transplantatie Stichting opl.nr. 071 – 5795795 (toets 2); de Hersenbank is tijdens kantooruren bereikbaar op tel.nr. 020-5665499 en na kantooruren bereikbaar op tel.nr. 020-4444330 (meldkamer VuMC).

⁴ Mede gelet op de tijdsdruk zal dit uiteraard alleen dienen te gebeuren als vermoed wordt dat de aanwezigheid van de patholoog een toegevoegde waarde kan hebben.

⁵ Bloed dat bewaard wordt om op een later tijdstip te kunnen onderzoeken.

⁶ Zie artikel 22 van de Wet op de orgaandonatie.

⁷ Verklaring model A moet worden ingevuld door de officier van justitie. Dit is geen afzonderlijk model meer, maar deze modelverklaring maakt nu deel uit van het formulier 'Melding vrijgave lijk na niet natuurlijke dood', te raadplegen op JKS. Verklaring model B is eveneens te raadplegen op JKS.